

ANA DİLİ DERSLERİNDE DİLLERARASI İLİŞKİDEN YARARLANILMASI

Halk eğitimi cemiyetin gelişmesi ile sıkı sıkıya bağlıdır ve cemiyetimizde geleceğimizin asıl kurucusu olan genç neslin eğitimi problemi, her zaman ön planda durur, şahsiyetin çeşitli yönde kendini yetiştirmesi için daha çok imkanlar yaratır.

Ana dili öğretmenleri öğrencilerin lingvistik düşüncelerinin oluşmasında, yazılı ve sözlü konuşma yeteneklerinin geliştirilmesinde Türk dilleri ailesine ait olan dillere, hem de öğrencilere verilen diğer yabancı dillerle ilişki imkanlarından yararlanırsa, başarıya ulaşabilirler.

Türk halkları Türk dilinin güzelliği, çeşitliliği, zenginliğini göstermek, onu koruyup yaşatmak için yollar, vasıtalar aramalıdır.

Milli okullarımızda Türk dillerine dahil olan diğer dillere, hem de yabancı dillerden biri ile ilgilenmesi öğrencileri ana dilini de derinden öğrenmelerine yardım eder. Böylece onlar çeşitli dil sistemleri ile tanışabilir, kıyaslayabilir, bağımsız olarak müşahede yapabilir. Bundan dolayı Azerbaycan dilinin grammer yapısının öğretilmesi sırasında öğrencilerin liguistik düşüncesini, düşünmek ve araştırmak alışkanlıklarını, ayrı ayrı dil olaylarını öğrenmek becerisini geliştirmek için diller arası ilişkiden yararlanmak oldukça önemli ve aktual bir prosestir. "Öğretmen, her bir derste öğrencilerin dikkatini dil olaylarına ait belli bir kanuna uygunluğa, yahut önemli bir idrak prosesi ve dünya görüşü önemli olan probleme celb edebilir" (Ana dili eğitimi mühim terbiye vasitesidir." Azerbaycan dili ve edebiyat" dergisi, baş makale, 1964 no:1)

Hayat tecrübesi gösterir ki, Azerbaycan dili derslerinde belli sözlerin, terimlerin ve dil olaylarının çeşitli yönden öğretilmesi için Türk dilleri ailesine ait olan diğer dillerle (öğrencilere daha yakın olan Türkiye türkçesi ile) ilişki vasıtalarına, kıyaslamalara ciddi ihtiyaç duyulmakta. Çünkü öğrenciler, her gün televizyon vasıtası ile Türk dilinde programlara bakıyor, çeşitli bölgelerin canlı konuşmasını dinliyor, matbuat, derslik ve bedii edebiyatla tanışıyor, en önemlisi ise birbaşa direk Türkiyeli kanbir, canbir, dilbir kardeşlerimizle *ünsiyette* bulunurlar. Hiç tesadüfi değil ki, cumhuriyetimizin üniversiteleri için yapılan sınavda öğrencilerin seçtikleri diller içerisinde Türk dilinin de adı kaydolunmakta.

Elibeyi MAKSUDOV

Nahcivan Ü. Pedagoji Enst.

Azeri Türkçesinden Aktaran:

Zülfıye VELİBEYLİ

Latin alfabesine geçmemiz de bu dilleri öğrenmek, kıyaslamak açısından geniş şeraitler yaratmıştır.

Hatta bir çok dilci alimler (E. Efendizade, B. Ehmedov, Y. Kerimov) ortak düşünceye gelerek teklif ederler ki, dil derslerinin eğitimine dikkatle yaklaşılması ve onların birbiri ile ilişkili şekilde öğretilmesi daha doğrudur. Benim fikrimce, Türk dillerinin biri öğretilmesinde diğeri açıklayıcı rolünü oynamalı, onu tamamlamalıdır. Türk dillerinin birbiri ile veya akraba olmayan diğer dillerle bağlanmasında esas amaç eğitim prosesinde uygun dil olaylarının benimsenmesini *intensivleştirmek* öğrencilerin lingvistik düşüncesini geliştirmek ve onlarda dile ait gerekli bilgi, yetenek ve alışkanlıkları oluşturmaktan ibarettir. Çünkü çeşitli dillerde lingvistik anlayışların benzerliği veya aynı olması hakkında öğrencilerde düşünce oluşturulması eğitim prosesinde özel önem taşır.

Programın talebine göre Türk dilleri ile ilişki şartlarından yararlanırken öğrencilerin dikkatini aşağıdaki problemlere çekmek gereklidir.

1. Öğrencilerin dikkati kelimelerden bir çoğunun aynı olmasına çekilir: Örneğin, isim, say, hitap, mübteda (özne) cümle ve s. gramer terimleri Türk dillerinde birbirinin aynıdır. Bu kelimelerden biri, örneğin, hitap konusunda bilgi verirken, öğrencilerin dikkati, hitaplar cümlede muracaat olunan şahsı veya eşyayı bildirir, açıklamasına çekilmelidir. Hitaplar *gramatik yönden cümle üzvləri* ile bağlı olmuyor, adlık halde kullanılır. Onlar cümlenin genel konusunu ise yalnız ses tonu vasıtasıyla bağlanıyorlar ve s. Hitap Azerbaycan dilinde olduğu gibi, diğer Türk dillerinde de, hem de yabancı dillerde aynı karaktere sahiptir.

Çeşitli dillerde aynı olan lingvistik düşünce ana dilinden öğrencilere öğretilmişse, ikinci dilin eğitiminde zamanı da bu düşünce çok kolaylıkla öğrenilecektir. Yahut aksine, başka dilden öğrencilerin öğrendikleri her hangi dil olayı yalnız ana dilinin yardımı ile daha da kuvvetlendirilir ve derin-leştirilebilir.

4. Derste Türk dili ile ilişki imkanlarından yararlanıldığı zaman öğrencilerin dikkati dil olaylarının benzer ve farklı yönlerine çekilir.

Meselâ, ismin halleri eğitilirken kayd edilir ki, hem Azeri, hem de Türkiye türkçesinde ismin

hallerinin soruları ve seçilçileri esasen aynıdır. Ama bazen farklı olan durumlar da kendini gösterir.

Azerbaycan dilinde tesirlik hal seçilçisi saitle biten sözlere eklenirken sözle seçilçi arasında bağlayıcı olan "n" samiti, Türk dilinde "y" samitine dönüşür.

odayı -oda-y-ı kapını- kapı-n-ı

anneyi- anne-y-i ananı- ana-n-ı

Yahut Azerbaycan dilinden farklı olarak, Türk dilinde yerlik ve çıkışlık hal şekilcilerinin (-da, -de, -dan, -den), hemde kar şekilleri olan -ta, -te, -tan, -ten şekilcileri de kullanılır: kitapta, ottan, çiçekte, çiçekten vs.

Genellikle, program ve dersliklerde öğrencilerin dil hakkındaki düşüncelerini oluşturmak, onların konuşma kültürünü, dilcilik sahasındaki düşüncelerini geliştirmek için diller arası ilişkinin çok büyük imkanları olduğu kaydolunur.

Hatta Prof. B. Ehmedov hazırladığı "Fasile-siz Eğitim Sisteminin Milli Konsepsiyası" nda kayd olunur ki, "Dil derslerinde dillerin ilişkili öğretilmesine ciddi dikkat olunmalıdır". (Azerbaycan müellimi" gazete, 5 Ocak 1990)

Kayd olunmalı ki, derslik ve ders vesaitlerinde, hemde didaktik materiallerde Azerbaycan dili eğitiminin Türk dilleri ile ilişki kurulmasının önemli olmasına şimdiye kadar çok az dikkat edilmiştir. Türk dillerinin ilişkili öğretilmesi ilk başlangıç gibi takdir edilmelidir. Dersliklerimizde dillerarası ilişki için dikkate alınan materiallerin sayısı yok derecesindedir. Yani ilişki kurulması için şerait yaratan çalışmalar üzerinde iş öğretmenin yeteneğinden, Türk dilleri ailesine beled (tanıdık) olmasına bağlıdır. Dersliklerdeki çalışmaların bir çoğunda nasıl ilişki kurulması açıklanmasa da, bunu öğretmen kendi tayin edebilir.

Böylece, Azerbaycan dili derslerinde diğer Türk dilleri ile ilişki imkanlarından yararlı, amaçlı şekilde kullanılırsa öğrenciler birçok dil olaylarını daha optimal şekilde idrak ederler. Bu dil olaylarıyla ilişkili yapılmış kıyaslamalar anlama sürecini *intensivleştirir*, düşünceli şekilde benimsemeye uygun şerait yaratır, geliştirici eğitimin taleplerini temin eder.